

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

1. Üldalused

1.1. Õppe- ja kasvatus eesmärgid

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid

rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajaloõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdvärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks.

1.3. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks.

Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena.

Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma

õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima. Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloo hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

2. Aine: Inimeseõpetus

2.1. Õppe- ja kasvatus eesmärgid

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

Eesmärgistamisel lähtutakse riikliku õppekavas seatud õpitulemustest, mis peavad omandatud olema I, II ja III kooliaste lõpuks.

2.2. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuse avalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seondunult, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.3. Teemaatiline planeerimine astmeti ja klassiti

2.3.1. I kooliaste

2. klass (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Mina ja teised			
Mina. Minu tegevused. Minu huvialad. Käitumine tänaval. Head kombed. Tüli vabandamine, leppimine (dialoogi repliigid).	Õpilane: - kirjeldab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukohta, õdede-vendade ja vanemate nimesid; - kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; - teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; - osaleb ühistes (õppe) mängudes ja suudab meeldetuletamisel mängureeglitest kinni pidada; - tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise; - teretab klassi sisenemisel; - oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult; valida ohutu tee sihtpunkti; - vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks.	Tervis ja ohutus: elementaarsete ohutusreeglite omandamine. Väärtused ja kõlblus: käitumis- ja viisakusreeglite omandamine, kooli kodukorra järgimine. Iseenda ja teiste väärtustamine.	Matemaatika (pikkuse ja kaalu mõõtmine, suuruste ja kauguste võrdlemine). Vene keel (kõnearendus). Muusika (teemakohased laulud). Eesti keel (sõnavara laiendamine). Loodusõpetus (inimene välisehitus). Kunstiõpetus (Mina. Minu tegevused ja huvid).
Mina ja pere			
Minu kodu ja pere. Pereliikmete tööd. Muutused peres. Pidupäevad peres. Ohud kodus.	Õpilane: - väärtustab kodu ja perekonda. Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; - teab inimeste erinevaid töid ja töökohti; - oskab selgitada lähemaid sugulussuhteid; - teab oma pere traditsioonidest;	Elukestev õpe ja karjääri kujundamine: õppekäik: Kes töötavad koolis? Väärtused ja kõlblus: pere ja kodu väärtustamine, vanemate aitamine, kodu korrashoid. Kultuuriline identiteet: olulisemate tähtpäevade	Vene keel (lause ja lugusid koostamine oma toast ja kodust, perest). Matemaatika (ruumisuhed, geomeetrilised kujundid). Loodusõpetus (kodune aadress, linn/ küla/alev...).

	- oskab ohuolukorras abi kutsuda ja teab hädaabi telefoninumbrit; - võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; - selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.	teadvustamine, väärtustamine ja kommete tundmine. Tervis ja ohutus: elementaarsete ohutusreeglite omandamine.	Eesti keel (sõnavara). Kehaline kasvatus (liikumismängud, kullimängud). Kunsti-ja tööõpetus (oma tuba, maja).
Mina ja aeg			
Aeg ja aja mõõtmine. Aja kavandamine.	Õpilane: - teab ajaühikuid: ööpäeva osad, nädal, aasta, kuud, tund, minut; - oskab orienteeruda ajas ja nimetada nimetada ajamõõtmise vahendeid ning märkida kellaaega; märkida ajateljele ööpäeva osad; - koostab oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist; - võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; - selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.	Väärtused ja kõlblused: õpilane väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks; väärtustab lubadustest kinnipidamist ja täpsust ning ausust asjade jagamisel.	Vene keel (lause koostamine nädalapäevaga). Matemaatika (suurustunnused). Kehaline kasvatus (liikumine, aja mõõtmine). Eesti keel (sõnavara laiendamine). Loodusõpetus (aastaajad ja nende tunnused, ohud jalakäijatele lii kluses). Kunstiõpetus (oma sünnipäeva aastaaja joonistamine).
Mina ja asjad			
Asja väärtus ja hind.	Õpilane: - teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga; - teab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes; - oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta.	Väärtused ja kõlblused: õpilane väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks; väärtustab lubadustest kinnipidamist ja täpsust ning ausust asjade jagamisel.	Matemaatika (tekstülesannete koostamine, käibivad rahaühikud, rahaühikute seosed). Kunstiõpetus Loodusõpetus (asjad ja materjalid).

		Keskkond ja jätkusuutlik areng: keskkonnakaitse.	
Mina ja kodumaa			
Eesti Vabariik. Minu kodukoht. Elu linnas ja maal. Eestimaa rikkus.	Õpilane: - teab Eesti Vabariigi lipu ja vapi; - tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat; - oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; - oskab leida Euroopa kaardilt Eesti ja Eesti kaardilt oma kodukoha; - oskab nimetada oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku; - oskab põhjendada elu erinevusi ning sarnasusi maal ja linnas.	Kultuuriline identiteet: olulisemate tähtpäevade teadvustamine, väärtustamine ja kommete tundmine. Väärtused ja kõlblus: õpilane väärtustab Eesti loodust ja inimesi, Eestit, oma kodumaad. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: tulevase elukutse esitlemine.	Matemaatika (rahvastiku võrdlus). Eesti keel (suur algustäht nimesdes, töö tekstiga, lausete moodustamine). Kunstiõpetus (joonistamine – rahvarõivad, rahvuslikud sümbolid; kodukoha lipu ja vapi värvimine). Loodusõpetus (ilmakaared; lind ja lill; Eestimaa kaunid paigad, elu linnas ja maal). Muusika (hümn).
Tervis			
Minu tervis. Hoian oma tervist. Tervislik toit. Arsti juures. Ohud tervisele. Esmaabi.	Õpilane: - oskab oma tervise eest hoolitseda; - teab, et puhtus aitab olla terve, et hammaste eest tuleb hoolitseda; - nimetab, millised toiduained on tervisele kasulikud, milliste toiduainetega ei maksa liialdada; - teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; - mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport;	Tervis ja ohutus: elementaarsete ohutusreeglite ja esmaabi võtete omandamine, oma tervise eest hoolitsemine. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: arsti ametiga tutvumine. Keskkond ja jätkusuutlik areng: keskkonnakaitse. Tervislik keskkond.	Eesti/ vene keel (lugemine, vestlus, kirjutamine, jutustamine, lünktekst, lühilavastus/rollimäng). Matemaatika (Mahu- ja massiühikute teisendamine, mõõtmine ja arvutamine). Loodusõpetus (inimese keha; aia- ja põllusaadused).

	- oskab demonstreerida õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus); - oskab abi kutsuda ja teab hädaabi telefoninumbrit.		Kunst (koolilapse toidupüramiid). Tööõpetus (laua katmine, kaunistamine ja koristamine, viisakas käitumine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine). Kehaline kasvatus (õuemängud).
Keskkond			
Mina looduses. Kuidas olla säästlik.	Õpilane: - teab, et loodust peab hoidma puhtana; - teab, et looduses võib olla ohte ja kuidas käituda ohu korral; - teab ujumise reegleid; - oskab käituda õppekäigul.	Keskkond ja jätkusuutlik areng: talgute korraldamine: kooliümbruse koristamine vms. Tervis ja ohutus: elementaarsete ohutusreeglite omandamine.	Matemaatika (tekstülesannete koostamine ja lahendamine, võrdlemine, termomeetri mudeli kasutamine). Eesti/ vene keel (mõistekaart, lugemispalad; kõnearendus, ristsõnad, mõistatused). Kunst-ja tööõpetus (raamatu koostamine, suvest piltide joonistamine).

3. klass (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Mina			

Õppimine. Jälle koolis. Haridustee. Teabeallikad. Lapse õigused ja kohustused. Viisakas käitumine.	Õpilane: - teab, et õppimine on vajalik, et igaks tööks ja oskuseks on vaja õppida ja harjutada; - toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; - sõnastab enda õppimise eesmärgid ja seostab neid enda huvidega; - loetleb erinevaid teabeallikaid; - leiab infot erinevatest allikatest; - võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; - kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; - teab, et igal lapsel on õigused ja kohustused koolis, kodus ja avalikkuses; - nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; - toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas; - toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; - põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; - demonstreerib õpitu olulisust üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.	Väärtused ja kõlblus: käitumis- ja viisakusreeglite omandamine, kooli kodukorra järgimine. Iseenda ja teiste väärtustamine. Eelkõige õpe ja karjääri planeerimine: kujundamine põhilisi õpioskusi, empaatiavõimet ning suhtlemis- ja enesekontrollioskusi. Õpilasele tutvustatakse erinevaid elukutseid ja töid ning nende seost inimeste individuaalsete eelduste ja huvidega. Tehnoloogia ja innovatsioon: õpilane õpib kasutama erinevaid infoallikaid, õpitakse tundma infotehnoloogia kasutamise põhimõtteid. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: aktiivse ja vastutustundliku kodaniku kujundamine ja ühiskonna liige. Probleemide lahendamise oskuse arendamine koostöös teiste õpilastega	Matemaatika (suurustunnused). Eesti keel /Vene keel (sõnavara laiendamine, kõnearendus, lause ja lugusid koostamine). Muusika (kooli laul). Kehaline kasvatus (mängud, arutab läbi mängureeglid, nõustub).
Mina ja teised			
Sõprus. Mured koolis. Teod ja tagajärjed. Inimesed on erinevad. Ausus, kohusetunne, vastutus, südametunnistus.	Õpilane: - põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; - selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust; - teab, et vägivaldal on eri vormid; - selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;	Väärtused ja kõlblus: taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse,	Vene keel (sõnavara laiendamine, kõnearendus, lause ja lugusid koostamine). Matemaatika (suurustunnused).

	- teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; - demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral; - teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; - kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastutustundlikkus ja südametunnistus.	ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.	Kehaline kasvatus (liikumine, pallide veeretamine jne). Eesti keel (sõnavara laiendamine). Loodusõpetus (tunne ja tuju). Kunstiõpetus (joonistus sõbrale).
Raha ja asjad			
Töö ja raha. Reklaam ja asjad. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine. Reklaami mõju. Reklaami ja meediaga seonduvad ohud. Internetimaailm. Interneti ohud.	Õpilane: - teab, miks inimesed töötavad; mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine; - mõistab, kuidas reklaamid võivad mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid; - teab interneti võimalusi ja milliseid andmeid võib enda kohta avaldada; - oskab kirjeldada, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes; - mõistab oma vastutust asjade hoidmisel ja laenamisel; - selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: erinevate ametitega tutvumine. Väärtused ja kõlblus: erinevate ametite töö väärtustamine; vanemate aitamine, kodu ja klassiruumi korrashoid. Teabekeskond: tegevuste kirjeldamine teabekeskonnas. Teadete mõistmine ja erastamine (olulised/ebaolulised). Tehnoloogia ja innovatsioon: õpilane õpib kasutama erinevaid infoallikaid, õpitakse tundma infotehnoloogia kasutamise põhimõtteid.	Eesti keel: töö tekstiga; lugemine; reklaamlause koostamine; põhjendamine; lausete lõpetamine. Matemaatika (kaupade hind, eelarve; skeemide lugemine). Kunst (amet + vajalikud töövahendid joonistamine). Vene keel (sõnavara laiendamine, kõnearendus, lause ja lugusid koostamine).
Mina ja kodumaa			
Eesti teiste riikide seas. Euroopa Liit. Eesti vabariigi ja kodukoha sümbolid. Küla, vald, linn, maakond. Erinevad kultuurid ja	Õpilane: - leiab kaardilt Eesti ja kodukoha; - tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;	Väärtused ja kõblused: õpilane väärtustab oma kodumaad, rahvuskultuuri; on	Eesti keel (suur algustäht nimedes, töö tekstiga, lausete moodustamine).

rahvused Eestis. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus. Riiklikud tähtpäevad. Laulu- ja tantsupidu.	- nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; - teab, kes on Eesti Vabariigi president; - teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku; - teab oma maakonna vappi ja lippu; - oskab nimetada Eestis elavaid teisi rahvusi.	salliv teiste rahvuste esindajate suhtes. Kultuuriline identiteet: olulisemate tähtpäevade teadvustamine, väärtustamine ja kommete tundmine.	Kunst (joonistamine – rahvarõivad, rahvuslikud sümbolid; kodukoha lipu ja vapi värvimine). Loodusõpetus (ilmakaared; lind ja lill; Eestimaa kaunid paigad). Muusika (hümn). Kehaline kasvatus (orienteerumine).
Tervis			
Minu tervis. Hoian oma tervist. Tervislik toit. Arsti juures. Ohud tervisele. Esmaabi.	Õpilane: - nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; - toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; - toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; - planeerib oma päeva ja nädalat teadlikult; - selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; - teab hädaabi numbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.	Tervis ja ohutus: elementaarsete ohutusreeglite ja esmaabi võtete omandamine, oma tervise eest hoolitsemine. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: arsti ametiga tutvumine. Keskkond ja jätkusuutlik areng: keskkonnakaitse. Tervislik keskkond.	Eesti/ vene keel (lugemine, vestlus, kirjutamine, jutustamine, lünktekst, lühilavastus/rollimäng). Matemaatika (diagrammi, tabeli või graafiku koostamist). Loodusõpetus (inimese keha; aia- ja põllusaadused). Tööõpetus (laua katmine, kaunistamine ja koristamine, viisakas käitumine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine).
Keskkond ja jätkusuutlik areng			

Keskkonnasõbralik eluviis. Suvele vastu. Jalgratas.	Õpilane: - hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine; - tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid; - kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; - märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.	Keskkond ja jätkusuutlik areng: jäätmete sorteerimine ning energia ja ressursside kokkuhoid tundides aitavad kinnistada ökoloogia teadmisi. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: talgute korraldamine: kooliümbruse koristamine vms. Tervis ja ohutus: elementaarsete ohutusreeglite omandamine.	Eesti/ vene keel (jutustamine pildi järgi, kirjutamine, lugemine, lausete lõpetamine, vestlus, esitus). Kehaline kasvatus (harjutuste tegemine), jalgrattaliiklus, orienteerumine. Loodusõpetus (jalgrattasõidu reeglid). Kunst (plakati „Hoia loodust / Ole säästlik” joonistamine).
---	--	--	--

Lõiminguprojektid (2.-3. klassid)

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Teema „Aastaaegade vaheldumine“ Raamatu loomine ja kujundamine „Käitumisreeglid erinevatel aastaaegadel“	Õpilane: - uurib ohutud käitumist tänaval ja looduses erinevatel aastaaegadel; - arendab lugupidamist looduse vastu.	Reeglite arutelu ja koostamine, piltide otsimine ja joonistamine, küsimustiku koostamine „Kontrolli ennast“. Oma töö esitlemine klassi ees.
Teema „Meeled ja avastamine“ Plakat / või esitus „MEIE“	Õpilane: - õpib mõõtma kaalu ja pikkust; / Uurib oma klassikaaslaste huvisid; - õpib küsitlust läbi viia ja õpib infot koguma; - õpib, kuidas kogutud teavet töödelda (diagrammi, tabeli või graafiku koostamist).	Mõõtmine oma pikkust ja kaalu kooliaasta alguses ja lõpus (algkoolis), joonistamine võrdlusdiagramme, koostamine erinevaid võrdlustabeleid. /Kogunemine klassis infot „Meie tegevused ja huvialad“. Esitlemine oma tööd klassi ees.

Teema „Tervislik eluviis“ Kell „Igapäevane ajakava“	Õpilane: - mõtestab tervisliku eluviisi olulisust; - õpib tegema igapäevast ajakava; - õpib töö- ja puhkamisreegleid.	Aja õpetamine kella kaudu. Oma igapäevast ajaplaani analüüsimine. Kella valmistamine. Töö esitlemine.
Teema „Eestimaa loodus“ „Emajõe loomad ja taimed“ Ringkäik töölehega	Õpilane: - õpib oma kodumaad tundma; - uurib jões elavaid loomi ja taimi; - õpib väärtustama loodust.	Jões elavate loomade ja taimete vaatlus ja kirjeldamine. Töölehe täitmine. Uurimistulemuste arutelu rühmas.

2.3.2. II kooliaste

5. klass - Tervis (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Tervis			
Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused.	Õpilane: - kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt; - teab enda põhilisi tervisenäitajaid ning oskab mõõta ja hinnata kehakaalu, kehapiikkust, kehatemperatuuri ning pulsisagedust; - nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; - kirjeldab üldisi stressi tunnuseid ja stressiga toimetuleku võimalusi.	Keskkond ja jätkusuutlik areng – keskkonna mõjud tervisele. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – probleemide lahendamise oskuse arendamine koostöös teiste õpilastega. Teabekeskkond – vajaliku info otsimine erinevatest meediakanalitist. Tervis ja ohutus – eluviisi mõjud tervisele. Väärtused ja kõlblus – füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise väärtustamine.	Loodusõpetus – keemilised protsessid inimkehas, hormoonid. Kunst, muusika – pingete maandamise võimalused.

Tervislik eluviis			
Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.	Õpilane: - oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus; - kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid; - teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid; - oskab plaanida oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest; - väärtustab tervislikku eluviisi.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – planeerimisotsuse arendamine. Tervis ja ohutus – töö ja puhkuse vaheldumise olulisuse mõistmine. Väärtused ja kõlblus – tervisliku eluviisi väärtustamine.	Matemaatika – päevakava ajaline koostamine ja füüsilise, vaimse ning sotsiaalse tervise tasakaalu hindamine. Kehaline kasvatus – kehalise aktiivsuse olulisuse ning selle mõju hindamine. Loodusõpetus – vesi kui aine, kalakasvatus.
Murdeiga ja kehalised muutused			
Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätamine.	Õpilane: - kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega; - aktseptib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda; - teab, et murdeiga on varieeruv ning igaühel on oma arengutempo; - teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.	Tervis ja ohutus – teadmise omandamine, kuidas selles eas kehasse suhtuda ja oma keha eest hoolitseda.	Loodusõpetus – suguküpsuse tunnused. Kehaline kasvatus – Kehalise aktiivsuse olulisus murdeas.
Turvalisus ja riskikäitumine			
Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased	Õpilane: - kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid; - selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida;	Keskkond ja jätkusuutlik areng – liikluseeskirjade vajalikkus. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – abi kutsumine,	Eesti keel – oskus ennast kehtestada, kui sind ümbritsevad ohtlikud olukorrad, suhtlemine meedias.

ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.	- teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning oskab abi kutsuda; - mõistab meedia kaudu suhtlemisel ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest; - demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ning teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetus, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus; - kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; - väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist.	ohtude mõistmine meedias suhtlemisel. Tervis ja ohutus – teadmine, et uimastite tarbimine ohustab tervist. Väärtused ja kõlblus – turvalise ja ohutu käitumise väärtustamine.	Loodusõpetus – elukeskonnad.
Haigused ja esmaabi			
Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.	Õpilane: - oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi; - teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest; - kirjeldab, kuidas hoida ära õnnetusjuhtumeid ning kuidas ennast ja teisi abistada õnnetusjuhtumite korral; - teab, kuidas ohuolukorras turvalistelt käituda ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpitu olukorras lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik, päikesepiste jm); - nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid kasutada.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – abi kutsumine ja abi andmine. Teabekeskond – oskus infot otsida erinevate haiguste kohta ning selle kohta kuidas neid vältida. Tervis ja ohutus – esmaabi võtete ja vahendite tundmine ning oskus neid kasutada.	Eesti keel – kannatanu kõnetamine.
Keskkond ja tervis			

Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.	Õpilane: - kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast; - toob näiteid tegurite kohta, mis mõjutavad elukeskkonna turvalisust ja tervislikkust; - kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.	Keskkond ja jätkusuutlik areng – keskkonna mõjud tervisele. Tervis ja ohutus – elukeskkonna turvalisuse mõju tervisele. Väärtused ja kõlblus – turvalise ja õppimist soodustava õpikeskkonna väärtustamine.	Eesti keel – erinevate keskkondade kirjeldamine. Kehaline kasvatus – kehalise aktiivsuse olulisus vaimse ja füüsilise tervise tasakaalule. Loodusõpetus – elukeskkonnad.
---	--	--	---

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Tervispäev/ turismipäev (kõik klassid)	Liikudes värskes õhus teadmiste ning grupitöö oskuste omandamine.	Juhiste järgi otsitakse ja vaadeldakse teatud taimi, hooneid.
Tervispäevik – 5.kl	Oma eluviiside jälgimine, analüüsimine, järelduste tegemine	Pikkus, kaal sügisel ja kevadel. Liikumine ja toitumine.

6. klass - Suhtlemine (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Mina ja suhtlemine			
Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.	Õpilane: - analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades endas positiivset; - mõistab enesehinnangut mõjutavaid tegureid ja enesehinnangu kujunemist; - mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpitu olukorras oma käitumise kontrolli.	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine – enese analüüsimine ja tuleviku planeerimine. Keskkond ja jätkusuutlik areng – keskkonna mõju arengule.	Eesti keel – eneseanalüüsi ja väärtuste sõnastamine. Kehaline kasvatus – käitumise kontrolli demonstreerimine.

		Väärtused ja kõlblus – oma väärtuste väljaselgitamine.	
Suhtlemine teistega			
Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul.	Õpilane: - teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; - kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele; - demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise jt tõhusa suhtlemise võtteid; - mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; - teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele ja toob näiteid eelarvamuste mõju kohta igapäevasuhtluses; - eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele; - teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning demonstreerib õpituatsioonis kehtestava käitumise võtteid.	Tervis ja ohutus – suhtlemise mõju sotsiaalsele tervisele. Väärtused ja kõlblus – suhtlusoskuste vajalikkuse väärtustamine.	Eesti keel – keelekasutus verbaalsel suhtlemisel.
Suhted teistega			
Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprusuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine.	Õpilane: - kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus; - oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta; - väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist;	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine – oma positiivsete omaduste väljaselgitamine ning sellega arvestamine karjääriplaneerimisel. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – abivajajate märkamine ja abi pakkumine.	Eesti keel – sotsiaalsete oskuste kirjeldused.

Isikute iseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.	- demonstreerib õpisisituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast ning väärtustab empaatilist suhtlemist; - väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat; - kirjeldab kaaslaste mõju ja survet otsustele, mõistab otsuste tagajärgi; - mõistab isiku iseärasusi, teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi; - nimetab ning väärtustab enda ja teiste positiivseid omadusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.	Väärtused ja kõlblus – hoolivuse, sallivuse, koostöö, üksteise abistamise, empaatilise suhtlemise ning sõpruse väärtustamine. Tervis ja ohutus – inimeste erinevuste ning erivajaduste mõistmine.	
Otsustamine ja konfliktid ning probleemilahendus			
Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel. Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.	Õpilane: - teab probleemide erinevaid lahendusviise ja oskab neid õpisisituatsioonis kasutada; - kirjeldab erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid ning mõistab nende tagajärgi; - selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut; - selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust; - teab konfliktide lahendamise tõhusaid viise ja demonstreerib neid õpisisituatsioonis.	Keskkond ja jätkusuutlik areng – keskkonna mõju konfliktide tekkimisele ja lahenduste leidmisele. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - otsuste tegemine, vastutuse võtmine, konfliktide lahendamine. Tervis ja ohutus – lahendamata konfliktide mõju tervisele.	Eesti keel – sõna jõud konfliktide lahendamisel. Loodusõpetus – hapniku tähtsus, hingamise roll rahunemisel.
Positiivne mõtlemine			
Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.	Õpilane: - nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi; - väärtustab positiivset mõtlemist.	Väärtused ja kõlblus – positiivse mõtlemise väärtustamine.	Eesti keel - neseväljendus.

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Tervispäev/ turismipäev (kõik klassid)	Liikudes värskes õhus teadmiste ning grupitöö oskuste omandamine.	Juhiste järgi otsitakse ja vaadeldakse teatud taimi, hooneid.
Plakat – konflikti lahendamise meelepea – 6.kl	Konflikti lahendamise võtete kinnistamine ja võimalus iga päev seda klassi seinalt üle vaadata	Konflikti lahendamise võtete järjestus

2.3.3. III kooliaste

7. klass - Inimene (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Inimese elukaar ja murdeea koht selles			
Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.	Õpilane: - iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapsest täiskasvanuiks; - kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid; - toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma eluteed kujundades; - kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja - karistust ning enesesisendust.	Keskkond ja jätkusuutlik areng. Tervis ja ohutus. Väärtused ja kõlblus. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.	Bioloogia (pärilikkus). Kunst. Informaatika (interaktiivsed töövahendid, infoallikad).
Inimese mina			

Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.	Õpilane: - selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; - kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; - kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määrares; - väärtustab enesekasvatust ning toob näiteid enesekasvatusvõtete kohta; - kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; - demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Tervis ja ohutus. Väärtused ja kõlblus. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine.	Keel ja kirjandus, Ühiskonnaõpetus (aja ning kulutuste planeerimine).
Inimene ja rühm			
Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.	Õpilane: - iseloomustab erinevaid rühmi ja toob näiteid enda kuulumise kohta erinevatesse rühmadesse; - võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; - mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel; - kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; - demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; - selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhtes.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Tervis ja ohutus. Väärtused ja kõlblus. Kultuuriline identiteet.	Ühiskonnaõpetus (rahvusvahemused, sallivus, inimõigused, lastekaitseadus, demokraatia, inimõigused, kodanikuõigused, lapse õigused ja kohustused, kohuse- ja vastutustunne, normid, seadused jt õigusaktid. Võim. Kodanike ühendused. Abivalmidus, kodanikualgatus). Meedia ja teave. Kodundus (etikett). Geograafia (kultuuriline mitmekesisus).
Turvalisus ja riskikäitumine			

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.	Õpilane: - demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, ohuolukordade ärahoidmine, ei ütlemine, kehtestav käitumine, abi andmine ja abi kutsumine; - demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral; - eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning tähtsustab seaduste rolli laste tervise kaitsel; - kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju tervisele.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Tervis ja ohutus. Väärtused ja kõlblus. Kultuuriline identiteet.	Ühiskonnaõpetus (inimõigused, diskrimineerimine, lastekaitseadus, lapse õigused ja kohustused. Seadused jt õigusaktid seoses uimastitega, abivalmidus). Meedia ja teave (turvaline käitumine meediakeskkonnas, sotsiaalmeedia riskid). Bioloogia (närvüsteemi talitus ja tervishoid, sõltuvuse füsioloogia, vaimse tervise häired). Kunstained (muusika ja kunstiteraapia).
Inimese mina ja murdeea muutused			
Varane ja hiline küpsemine – igapähe oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine.	Õpilane: - kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi; - selgitab, milles seisneb suguküpsus; - kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; - selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; - kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist; - kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhtes; - selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.	Tervis ja ohutus. Kultuuriline identiteet. Väärtused ja kõlblus. Teabekeskond. Tehnoloogia ja innovatsioon.	Bioloogia (suguline küpsemine ja areng, suguelundite ehitus ja füsioloogia, tervishoid, paljunemine ja areng). Keel ja kirjandus, muusika, kunst (suuline ja kirjalik eneseväljendus, kunsti ja kirjandusteoste analüüs, väärtused ja kõlblus, suhted kodus ja koolis, toimetulek konfliktidega, sõprus, armastus).

			Ühiskonnaõpetus (soorollid, perekond, perekonna tähtsus, kasvatus, privaatsus, isikuandmed).
--	--	--	--

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Tervisepäev / turismipäev (kõik klassid)	Liikudes värskes õhus teadmiste ning grupitöö oskuste omandamine.	Juhiste järgi otsitakse ja vaadeldakse teatud taimi, hooneid.
Esitlused – turvalisus ja riskikäitumine – 7.kl	Turvalisuse vajaduse ja riskikäitumise ohtude mõistmine	Emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus, toimetulek kiusamise ja vägivallaga, uimastid ja nende mõju.

8. klass -Tervis (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Tervis			
Tervis kui heaolu seisund. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate	Õpilane: - kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; - kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; - analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise, kuidas langetada otsuseid tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega;	Keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng. Kultuuriline identiteet. Tervis ja ohutus. Väärtused ja kõlblus. Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine. Tehnoloogia ja innovatsioon.	Ühiskonnaõpetus (meedia ja teave, käitumine kriisiolukorras). Kehaline kasvatus (kehalise aktiivsuse mõju tervisele, regulaarse liikumisharrastuse kui tervist tugevdava tegevuse vajalikkus, teadmised

usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.	- analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärst; - analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; - analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; - analüüsib oma igapäevatoitude vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; - selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; - oskab plaanida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana; - selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid; 1- kirjeldab stressiga toimetuleku viise ning eristab tõhusaid toimetulekuväse mittetõhusatest, teab abi ja toetuse võimalusi; 1- kirjeldab kriisi olemust ning seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus (kriitiline mõtlemine).	spordist ja liikumisviisidest). Bioloogia (meedia ja teave, hingamine, seedimine ja eritamine, aine- ja energiavahetuse põhiprotsessid, inimese elundkonnad, luud ja lihased, vereringe, talitluse regulatsioon). Matemaatika (arvnäitajate lugemine, analüüs). Füüsika (radioaktiivse ja UV-kiirguse mõju tervisele; müra ja tervis; nägemise tervishoid, optika, valgustugevus). Keel ja kirjandus (suuline ja kirjalik eneseväljendus).
Suhted ja seksuaalsus			
Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine.	Õpilane: - kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; - demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; - väärtustab tundeid ja armastust suhetes;	Tervis ja ohutus. Kultuuriline identiteet. Väärtused ja kõlblus. Teabekeskond. Tehnoloogia ja innovatsioon.	Bioloogia (paljunemine ja areng, inimese elundkonnad, mikroorganismide ehitus ja eluprotsessid, vereringe). Ühiskonnaõpetus (ajakirjanduse roll ühiskonnas, sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, sotsiaalne tõrjutus,

Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.	- selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus; - kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; - selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes; - selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; - kirjeldab tõhusaid rasestumisvastaseid meetodeid; - kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi; - teab, mis on HIV ja AIDS; teab HIVi nakatumise teid ning nakatumise vältimise võimalusi; 1- eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest; 1- väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ning kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi; 1- nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.		sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus, inimõigused, ühiskonna liikmete õigused). Keel ja kirjandus, (suuline ja kirjalik eneseväljendus).
Turvalisus ja riskikäitumine			
Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi	Õpilane: - kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule; - kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil; - kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb; - kirjeldab ja demonstreerib õpitu olukordades, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades;	Tervis ja ohutus. Keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Väärtused ja kõlblus. Kultuuriline identiteet.	Ühiskonnaõpetus (vabatahtlik tegevus, noorte osalemisvõimalused, ühiskonnaliikmete õigused). Bioloogia (talitluse regulatsioon, inimese elundkonnad). Kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest, ohutu liikumine, tegutsemine

põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.	- teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral; - demonstreerib õpitu olukorras esmaabivõtteid õnnetusjuhtumite ja traumade korral (nt kuumakahjustus, teadvuse kaotus, südame seiskumine, uppumine jne).		traumade ja õnnetusjuhtumite korral, esmaabivõtted).
Inimene, valikud ja õnn			
Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus. Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.	Õpilane: - analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus; - mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Väärtused ja kõlblus.	Ühiskonnaõpetus (eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine).

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Tervisepäev/ turismipäev (kõik klassid)	Liikudes värskes õhus teadmiste ning grupitöö oskuste omandamine.	Juhiste järgi otsitakse ja vaadeldakse teatud taimi, hooneid.
Esmaabi kursused – 8.kl	Esmaabi võtete omandamine ja valmisolek abistamiseks	Praktiline koolitus

3. Aine: Ajalugu

3.1. Õppe- ja kasvatus eesmärgid kooliastmeti

Ajaloo hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Sissejuhatava ajalooõpetuse põhieesmärk on õpilase arendamine - huvi äratamine aine vastu, võimetekohase loogilise mõtlemise kujundamine ajaloolise materjali kaudu. Ajalooprobleemide käsitlemise tulemusena avardub õpilase isiklik maailmapilt, rahvuslik ja kultuuriline identiteet, väärtus-hinnangud jm. Õpilane õpetab märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Väga oluline on kodumaa-armastuse kasvatamine.

Ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
7. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
8. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
9. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
10. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
11. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
12. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
13. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

III kooliastme ajalooalased teadmised, oskused ja hoiakud lähtuvalt põhikooli riiklikust õppekavast

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajaloo, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.

7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos

3.2. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse

tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata 12 minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajalooasjunduste, isikute ja eluoluga minevikus.

Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajaloost.

III kooliastmes käsitletavad ajalooperioodid on keskaeg, uusaeg ning 20. sajandi ajalugu. 20. sajandi ajaloo käsitlemisel 9. klassis on võimalik tõmmata seoseid ühiskonnaõpetusega (nt demokraatia ja diktatuuri küsimused, inimõigused, turu- ja plaanimajanduse võrdlus jne.)

Ajaloo jätkatakse uurimuslike võtete kasutamist arvestades muuhulgas põhimõttega, et ajaloo narratiiv pole ajalugu ise, vaid kellegi käsitus ajaloost. Minevikusündmusi vaadeldakse mitmeperspektiiviliselt, tuginedes õppekava üldosas kirjeldatud väärtustele. Õppe ülesehitus on kronoloogiline-temaatiline, mis algab 7. klassis varakeskajaga ning lõpeb 9. klassi kevadel nüüdisaegsete globaalprobleemide käsitlemisega. Kooli ainekava III kooliastme ajalooõpetuses lähtub riiklike õppekavade õpitulemustest. Kronoloogilis-temaatilises õppetöös võib seada eesmärgiks ainekava mitme erineva teemaploki õpitulemusi. Näiteks I maailmasõja sündmusi käsitledes 8. klassi lõpus saab adresseerida nii oluliste ajalooasjunduste teemaploki õpieesmärke kui ka tervishoiu teemaploki eesmäärke.

Tartu Aleksander Puškini koolis pööratakse Eesti ajaloo käsitlemisel erilist tähelepanu Eesti mitmekultuurilisele minevikule, toetades eesti keelest erineva kodukeelega õpilastel tugeva riigiidentiteedi kujunemist. Olulisel kohal on ka üldpädevuste arendamine, mida tuleb arvestada ka tagasiside andmisel.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

3.3. Temaatiline planeerimine astmeti ja klassiti

3.3.1. II kooliaste

5. klass (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Ajaloo algõpetus. Ajaarvamine ja ajalooallikad (6 tundi)			
Ajalugu on põnev ja kasulik. Aja mõõtmine. Ajalooallikad. Arheoloogia. Arhiivid ja muuseumid. Vanade asjade päev.	Õpilane: - kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; - teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; - iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; - kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; - teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis - on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; - toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.	Teabekeskkond: info otsimine ja leidmine, kriitiline lähenemine allikatele. Elukestev õpe ja karjääri areng: muuseumitöötaja. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: probleemide lahendamise oskuse arendamine koostöös teiste õpilastega.	Geograafia: asula läbi aegade; maakaartidel geograafilise asukoha määramine. Matemaatika esimesed asulad veekogude ääres ja vee kasutamine.
Muinasaeg ja vanaaeg (5 tundi)			
Eelajalooline aeg. Mägilane Ötzi. Eelajalooline Eesti. Vana-Egiptus. Vana-Kreeka. Vana-Rooma.	- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; - eeab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; - kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat.	Tervis ja ohutus: äärmuslike loodusolude mõju inimesele. Tehnoloogia: tehnika areng ajastute kaudu, lähtudes materjalidest ja töölusviisidest. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: arheoloogi elukutse; ajaloolane, muuseumitöötaja, giid;	Geograafia: erinevad elukeskkonnad ja selle mõju ühiskonnale; vanaaja kalapüük, laevateed, laevad ja kalapüügi vahendid; asula läbi aegade; jääaeg, liustik Euroopa aladel;

		turismindus; meelelahutustööstus kirjanikud. Keskkond ja jätkusuutlik areng: eesti loodus kui miljonite aastate arengu tulemus. Inimese sõltuvus looduse andidest.	liustik Eesti aladel, Kalevipoja jälgedes; soo ja inimesed.
Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud (24 tundi)			
Ristiusu teke. Jeesus Kristus. Kloostrite asutamine. Munk Benedictus. Islami tekkimine. Prohvet Muhamed. Frangi riik. Karl Suur. Vana-Vene riik. Ristisõjad. Sultan Saladin. Eestlaste Muistne vabadusvõitlus. Läti Henrik. Eestlaste allajäämise põhjused. Muistses vabadusvõitluses. Saja-aastane sõda. Kaubandus ja linnad. Suured maadeavastused. Meresõitja Kolumbus. Venemaa tugevnemine. Tsaar Peeter Suur. Prantsuse revolutsioon. Arstiteaduse edusammud Eesti Vabariigi loomine Teine maailmasõda. Diktaator Hitler.	- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; - toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; - kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; - kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; - teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; - nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; - kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; - nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; - toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.	Tehnoloogia ja innovatsioon: tehnika areng ajastute kaudu, lähtudes materjalidest ja töötlusviisidest. Kultuuriline identiteet: on kultuuriliselt salliv; mõistab kultuuride muutumist ajaloo vältel. Väärtused ja kõlblus: teab, et Euroopa maailmapildi aluseks on 10 käsku. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: arheoloog, muuseumitöötaja, turismitöötaja, ehtekunstnik; tekstiilikunstnik. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: isiku osa ajaloos Jeanne d'Arci näitel. Kultuuriline identiteet: erinevate ajastute ja erinevate piirkondade inimesed on erineva maailmavaatega. Tervis ja ohutus: puhtad käed ja puhas joogivesi.	Geograafia: erinevad elukeskkonnad ja selle mõju ühiskonnale; muinasjutud veest; maakaartidelt piirkonna leidmine; asula läbi aegade; globaalsed probleemid, reostused.

Kommunism Nõukogude Liidus. Diktator Stalin. Elu Nõukogude Eestis. Heaoluühiskond. Popstaar John Lennon. Eesti taasiseseisvumine.		Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: iseseisva õppimise oskuse arendamine.	
---	--	--	--

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Tartu kesklinna kodu- ja looduslooline rada	Läbida Tartu kesklinna tutvustav kodu- ja looduslooline rada.	Aluseks on Tartu kesklinna skeem, millele on numbritega märgitud raja punktid. Raja läbimisel tuleb igas punktis korralikult läbi lugeda punkti iseloomustav tekst töökaardil ja vastata samal kaardil olevatele küsimustele. Raja võib läbida kas koos juhendaja/õpetajaga või iseseisvalt (rühmana või individuaalselt). (1. ja 2. klasside õpilased läbivad raja koos õpetajaga, 3.–6. klasside õpilased iseseisvalt (kas rühmana või individuaalselt).) Raja läbimisele järgneb arutelu Tartu kesklinna kultuuri- ja loodusloost ning rajal lahendatud ülesannete esitus.

6. klass (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Ajalooallikad			

Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.	Õpilane: - teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; - iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; - kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; - kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat;	Arhiivid - allikate tüübid. Arheoloogia - allikate leidmine.	Kirjandus - vana teoste käsitlemine. Kunst - pildid nagu ajaloo allikad. Geograafia - allikad maandril.
Eluolu			
Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.	- paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; - toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; - toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus.	Toitumine - toitumisharjumused ajaloo jooksul. Kultuur - kultuuri eripärad. Traditsioonid - erinevate rahvaste traditsioonid.	Ühiskonnaõpetus - elu vana ühiskonnas. Kunst - Traditsioonid joonistuste kaudu.
Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud Õpitulemused			
Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul.	Õpilane: - teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; - paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; - kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; - kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;	Maailmasõjad - sõjategevused ajaloo jooksul. Lõiming - tuntude isikute leidmine interneti abil. Iseseisev õppimine - ise leiab ja loeb infot.	Ühiskonnaõpetus - Presidendid ja poliitikud. Geograafia - Sündmused kaardil. Kunst - Silmapaistva isikute kujundamine.

	- nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid.		
Muinasaeg			
Aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikmaterjalide tõlgendamine. Muinasaja arengujärgud ja nende üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine, Eesti muinasaja üldiseloomustus.	Õpilane: - toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; - teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks; ning toob nende kohta näiteid; - iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; - kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid.	IKT - allikate materjalide desifreerimine äppi kaudu. Jätkusuutlik areng - maailma arengu sammud.	Kirjandus - info raamatus muinasajast. Kunst - vana allikate kujundus.
Vanad Idamaad			
Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptus, Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon; eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament.	Õpilane: - oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev; - teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud; - teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.	Kultuuriline identiteet - isikud näitavad rahvuse kultuuri. Moraalne ja kultuuriline areng - valitsejate elude kaudu, hindab kuidas ta mõjutas ühiskonnale moraalselt.	Kirjandus - mainimine iidsetele valitsejatele aastal. Ühiskonnaõpetus - religioon.
Vana-Kreeka			

Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mückeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja eluolu, kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana, olümpiamängud, religioon ja mütolooia, Homerose kangelseepika, ajalookirjutus, Herodotos, teater, kunst, arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal, hellenite igapäevaelu, hellenistlik kultuur, Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.	Õpilane: - nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; - toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; - toob näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.	Kultuur - kultuuriline areng. Konfliktid - sõjaretked ja vastuolud. Allikad - info säilitamine.	Ühiskonnaõpetus - ühiskonnakorraldus vanaajal. Kunst - Kreeka kultuur. Geograafia- ajalooliste kohtade leidmine.
Vana-Rooma			
Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, Rooma linna tekkimine, kuningad, vabariigi algus, Rooma vabariik, ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, kodusõjad Roomas. Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririik, ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, rahvas ja eluolu, Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn, kunst ja arhitektuur,	Õpilane: - kasutab ajaloomõisteid kontekstis; - kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; - kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; - teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; - toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; - toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.	Kultuur - kultuuri tunnuse tunne. Arhitektuur - arhitektuur ja arhitektuuri hooned. Iseseisev töö - Informatsiooni isikutest leidmine.	Kirjandus - teosed seotud vana roomaga. Kunst - Olulised isikud.

avalikud mängud, Rooma õigus. Ristiusu teke, Uus Testament.			
--	--	--	--

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Uhke Tartlane	Tutvusta lastele muuseume ja Tartu linna ajalooa.	Külastame paljusid Tartu muuseume ja seejärel osaleme viktoriinis. Nädala jooksul korraldame.

3.3.2. III kooliaste

7. klass (70 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Keskaja ja varauusaja ajalooperioodide eristamine			
Töö ajateljega, ajalooperioodide võrdlus.	Õpilane: - märgib ajateljel etteantud info alusel varakeskaja, kõrgkeskaja, hiliskeskaja ning varauusaja; - teab Euroopa, sh Eesti keskaja ja varauusaja mõnda iseloomulikku tunnust.	Kultuuriline identiteet - õpilane orienteerub Euroopa ajaloo teljel.	Matemaatika - aritmeetilised tehted.
Keskaja ja varauusaja ajaloosündmuste tähenduslikkuse mõistmine, põhjus-tagajärgede seoste loomine			
Jaroslav Targa sõjakäik Tarbatusse, ristisõjad, sh Läänemere ristisõjad, Kiievi-Vene riigi loomine, Johannes Gutenbergi trükimasina leiutamine, Martin Lutheri tegevus ja reformatsioon, anglikaani kiriku	Õpilane: - teab mõnda pöördelist ja olulise mõjuga ajaloosündmust Euroopas, sh Eestis ja Lähis-Idas keskajal ja varauusajal;	Väärtused ja kõlblus - õpilane teab, et väärtused ja kõlblus sõltuvad aja ja ruumi kontekstist. Õpilane oskab tuua mõne näite, kuidas ajaloolised sündmused	Geograafia - töö kaardiga.

loomine, territoriaalsed muutused Eesti aladel Liivimaa 100 aastase sõja ajal ning pärast seda, islami teke.	- oskab allikate põhjal selgitada pöördeliste ajaloosündmuste mõju ühiskonnale ja inimestele; - oskab näidata territoriaalse haldusjaotuse muutusi Euroopa ajaloolisel kaardil.	mõjutavad väärtuspildi kujunemist ühiskonnas.	
Kodukoha keskaja ja varauusaja ajaloo seostamine Eesti ja Euroopa ajalooga, Eesti ajaloo pöörded punktid keskajal ja varauusajal			
Tartu piiskopkond, Toomkirik, Jaani kirik, Tartu linnamüür, selle väravad ja tornid (mälestuskivid), Tartu keskaegne linnaplaneering, Emajõe olulisus Tartu majandusel, lodi, koge, keskaegse linna häving, Tartu Hansa liidu liikmena, Läänemere ristisõjad, Liivi sõda.	Õpilane: - tunneb Tartu ära varauusaegsetelt gravüüridelt vm kujutistelt; - teab Tartu esmamainimise aastat; - teab, kus asuvad Toomkirik, Jaani kirik ning keskaegse linnamüüri jupid; - iseloomustab Tartu keskaegset linnaelu ning rolli hansalinnade võrgustikus; - nimetab muinasmaakondi ning tunneb neilt ära kaardilt; - tunneb kaardilt ära Eesti keskaja halduskorralduse; - teab, milliseid territoriaalseid muudatusi tõi kaasa Liivi sõda, sh teab, milliseid mõjutusi tõi Tartule kaasa Poola kuninga valitsemisaeg.	Kultuuriline identiteet - õpilane leiab endale mõtestatud ühisosa kodukandi minevikuga, mis toetab tema paikkondlikku identiteeti.	Geograafia - töö kaardiga; orienteerumine odulinnas.
Muutused inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas keskajal, linnade tähtsuse kasv			
Tsunftid ja gildid, meister, sell, õpipoiss, šedööver, skraa, seisuslik ühiskond, feodaalkord, senjöörid ja vasallid, kirikute ja kloostrite, sh kerjasmungaordude roll ühiskonnas, keskaja talupoja eluolu, reformatsiooni põhjus, levik ning reformatsiooni ühiskondlik-poliitiline mõju Euroopas, vastureformatsioon,	Õpilane: - teab, kuidas tekkisid keskajal Euroopas linnas ning iseloomustab keskaja linna tüüpilist plaani; - iseloomustab keskaja linnade käsitöölise ja kaupmeeste elukorraldust; - kirjeldab tsunftikorralduse põhimõtteid, teab, mis rollid olid käsitöölise tsunftis meistril, sellil ja õpipoisil; - iseloomustab islami peamisi tunnuseid;	Kultuuriline identiteet - Euroopa komberuumi mõtestamine võrdluses paikkondliku komberuumiga. Väärtused ja kõlblus - tänapäeva üldtunnustatud normide näited keskaja Euroopas. Keskkond ja jätkusuutlik areng - sotsiaalmajandusliku heaolu ja ökoloogilise jalajälje	Geograafia - töö keskaegsete linna- ja kloostriplaanidega Füüsika - näited keskaegsetest käsitöölise tehnilistest vahenditest ja töövõtetest.

islam ja selle viis sammast, mošee, minarett, Koraan.	- iseloomustab Konstantinoopoli eluolu võrreldes seda Lääne-Euroopa linnadega samal ajal.	seos keskajal võrrelduna tänapäevaga. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - elukutsed keskaegses ja varauusaegses Euroopas ja tänapäeval.	
Teaduse ja tehnika areng keskajal, selle mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele			
Keskaegsed ülikoolid, skolastika, aasia päritolu leiutiste (kompas, astrolaab jne.) mõju Euroopa ühiskonnale, keskaja ja varauusaja laevatüübid - koge, lodi, karavell, islami teadus võrdluses keskaja Lääne-Euroopa teadusega, Johannes Gutenbergi trükimasin, trükikunsti leiutamise mõju keskaja ühiskonnale, suured maadeavastused, suurte maadeavastuste mõju Euroopa ühiskonnale.	Õpilane: - selgitab allikate põhjal keskaegsete ülikoolide, sh skolastika mõju inimeste maailmapildile keskajal; - võrdleb allikate põhjal keskaja Lääne-Euroopa teaduslikku maailmapilti samaaegse islami teadusliku maailmapildiga; võrdleb allikate põhjal keskaegset teaduslikku maailmapilti vanaajaga; - selgitab, kuidas ristisõdade vahendusel Euroopasse jõudnud aasia leiutised mõjutasid keskaja Euroopa ühiskonda; - analüüsib allikate põhjal trükikunsti leiutamise mõju reformatsiooni ideede levikule; - analüüsib allikate põhjal suurte maadeavastuste mõju Euroopa ühiskonnale.	Väärtused ja kõlblus - teaduse arengu ja religiooni dilemmad keskaegses ja varauusaegses Euroopas; hariduse väärtus keskaegses Euroopas, harituse seos inimese heaolu ning eneseteostusega; soolise võrdõiguslikkuse tähtsus ning seos ühiskonna heaoluga. Tehnoloogia ja innovatsioon - tehnika arengu mõju ühiskonnale keskaegses ja varauusaegses Euroopas. Kultuuriline identiteet - kultuuride vastastikused mõjud. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - hariduse tähtsus keskaegses Euroopas.	Geograafia - töö ajalooliste kaartidega Keemia - teadusliku keemia alged alkeemias Bioloogia - uued taimed Euroopas pärast esimesi Ameerika ekspeditsioone Tehnoloogia - mehaaniline trükipress; -keskaegsed ja varauusaegsed laevamudelid, -aasia päritolu leiutised (kompas, astrolaab jne.).
Inimese sotsiaalsed ja ühiskondlikud rollid keskajal ja varauusajal, individuaalse eneseteostuse piirangud ja võimalused keskajal ja varauusajal			
Seisuslik ühiskond, feodaalkord, senjöörid ja vasallid, katoliku kirik, katoliku kiriku ja kloostrite roll ühiskonnas, üksikisikute lood keskajal (näiteks Jeanne d'Arc,	Õpilane: - analüüsib allikate põhjal keskaja ühiskonna seisuslikku korda; - kirjeldab feodaalkorda, teab, mis rollid olid selles senjööril ja vasallil;	Väärtused ja kõlblus - üksikisiku valikud ja võimalused ühiskonnas, südametunnistuse vabadus, sooline võrdõiguslikkus.	Keel ja kirjandus - kirjanduslikud tekstid inimeste eluolust keskaja ja varauusaegses

Anne Boleyn, Aragoni Katariina, Akvitaania Eleanor Galileo Galilei, Giordano Bruno, Martin Luther, Saladdin, Justinianus I ja keisrinna Theodora jne, aga ka sotsiaalsete seisuste esindajate portreed ja lood - nt. 16. sajandi möldri elu C. Ginzburgi “Juust ja vaglad” ainetel).	- analüüsib kiriku ja kloostrite rolli ühiskonnas; - kirjeldab keskaja talupoja eluolu; - analüüsib allikate põhjal kuidas sugu või sotsiaalne seisus mõjutas inimese eneseteostuse võimalusi keskajal ning vara-uusajal.	Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - üksikisiku valikud ja võimalused õppes ja tööturul keskajal ja varauusajal võrreldes tänapäevaga.	Euroopas, üksikisikute elulood.
Inimese käsitlus keskajal ja varauusajal			
Suhtumine inimkehasse keskajal, renessans ja humanism - maailmapildi muutuste põhjused ja tagajärjed, renessansi ajastu loovisikud, humanismi filosoofid, Leonardo da Vinci, Botticelli, Michelangelo, Raffael, Dante Alighieri, William Shakespeare, Erasmus Rotterdami, Niccolò Machiavelli jne.	Õpilane: - võrdleb inimese käsitlust keskajal ja renessansi perioodil, analüüsib suhtumise muutumise põhjuseid ja tagajärgi toetudes ajalooallikatele; - teab mõnda renessansiajastu loovisikut ning tema teost.	Väärtused ja kõlblus - humanismi väärtustamine renessansiajal ja selle mõju ühiskonna arengule.	Kunst - renessansi ajastu kunstnike looming. Muusika - renessansi ajastu heliloojate looming. Keel ja kirjandus - renessansi ajastu autorite tekstid.
Ajaloolase informatsiooni kogumine, töö eritüübiliste ajalooallikatega nende hindamine ja analüüs			
Keskaega ja varauusaega käsitlevad teised allikad (õpikutekstid, populaarteaduslik kirjandus, populaarteaduslikud artiklid), kunstiteosed, esemelised allikad (sh ka pildil näidatuna ning ajalootruud koopiad).	Õpilane analüüsib kesk- ja varauusaega käsitlevaid esmaseid ja teiseseid eritüübilisi allikaid arvestades ajaloolist konteksti	Teabekeskond ja meediakasutus - infoallikate kriitiline töötlemine ja nende põhjal järelduste tegemine.	Keel ja kirjandus - kirjanduslikud tekstid ajalooallikatena. Matemaatika - arvandmed ajalooallikatena. Muusika - muusikateosed ajalooallikana. Kunst - kunstiteosed ajalooallikana.

Keskaja ja varauusaja kultuuripärand (v.a. eespool erinevate teemadega kaetud pärand (renessanss, humanism, Bütsants, islam jne))			
Romaani stiil arhitektuuris, gooti stiil arhitektuuris.	Õpilane: - eristab romaani ja gooti arhitektuuri; - tunneb Tartu Jaani kiriku ja Toomkiriku arhitektuuris ära gooti stiili elemente; - teab mõnda näidet Euroopa arhitektuuripärandist, mis esindavad romaani ja gooti stiili	Kultuuriline identiteet - Euroopa keskaegsete arhitektuuristiilide näited Eestis.	Kunst - romaani stiil, gooti stiil.
Inimese tervisekäitumine keskajal ja varauusajal			
Hügieen keskajal ja varauusajal, ospidalid, religioossed ravipraktikad, habemeajajate roll linnameditsiinis, enimlevinud nakkushaigused keskajal ja uusajal – leviku põhjused ja peamised ravivõtted, haigused ja ravi pikkadel meresõitudel.	Õpilane: - kirjeldab inimeste igapäeva hügieeniharjumusi keskajal ja varauusajal; - teab mõnda näidet ravipraktikatest keskaja ja varauusaja Euroopas; - nimetab enamlevinud ohtusid inimese tervisele keskaja ja varauusaja Euroopas.	Väärtused ja kõlblus - teaduspõhise tervisekäitumise väärtustamine.	Inimeseõpetus - hügieen kui tervishoiu garantii. Bioloogia - mikroorganismid.

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Festival „Meie planeet Maa“	Õpilane väärtustab kultuurilist mitmekesisust. Õpilane teab mõnda näidet maailma kultuurilisest kirevusest.	Erinevate riikide ja rahvaste kultuure tutvustavad aktiivõppe tegevused lähtuvalt õpetaja tööplaanist.

8. klass (70 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Uusaeg ajateljel			

Töö ajateljega	Õpilane märgib ajateljel uusaja.	Kultuuriline identiteet - Õpilane orienteerub Euroopa ajalooteljel.	Matemaatika - aritmeetilised tehted.
Uusaja ajaloosündmuste täenduslikkuse mõistmine, põhjus-tagajärgede seoste loomine, tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu			
Suur Prantsuse Revolutsioon, generaalsaadid, inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon, jakobiinide terror, Napoleoni keisriks kroonimine, Ameerika iseseisvussõda, Ameerika kodusõda, Ameerika iseseisvussõda, I maailmasõda, Antant ja Keskriigid.	Õpilane: - teab mõnda pöördelist ja olulise mõjuga ajaloosündmust Euroopas, ja Põhja-Ameerikas uusajal; - võrdleb allikate põhjal inimese ja kodaniku õiguste deklaratsiooni tänapäeva Euroopa alusväärtustega; - oskab allikate põhjal selgitada pöördeliste ajaloosündmuste mõju ühiskonnale ja inimestele; - näitab territoriaalse haldusjaotuse muutusi Euroopa ja Põhja-Ameerika ajaloolisel kaardil; - selgitab allikate põhjal, kuidas kujunesid I maailmasõja eel Antant'i ja Keskriikide sõjalised blokid; - näitab kaardil I maailmasõja lahingutegevuse kulgu.	Väärtused ja kõlblus - õpilane teab, et väärtused ja kõlblus sõltuvad aja ja ruumi kontekstist. Õpilane oskab tuua mõne näite, kuidas ajaloolised sündmused mõjutavad väärtuspildi kujunemist ühiskonnas.	Geograafia - töö kaardiga.
Kodukoha uusaja ajaloo seostamine Eesti ja Euroopa ajaloo, Eesti ajaloo pöördepunktid uusajal			
Uusikaupunki rahu ja Balti erikord, Tartu Ülikooli taasavamine Tartus, pärisorjuse kaotamine Eestimaa ja Liivimaal, I Üldlaulupidu Tartus, Eestimaa kubermangu sünd rahvuslikes piirides.	Õpilane: - teab, milliseid territoriaalseid muutusi tõi Eesti alade halduses kaasa Uusikaupungi rahu ning oskab neid näidata ajaloolisel kaardil; - mõistab Balti erikorra tingimuste mõju Eesti alade vaimu- ja kultuurielule; - teab Tartu Ülikooli taasavamise aastat; - mõistab Tartu Ülikooli taasavamise mõju Tartu linna arengule;	Kultuuriline identiteet - õpilane leiab endale mõtestatud ühisosa kodukandi minevikuga, mis toetab tema paikkondlikku identiteeti.	Geograafia - töö kaardiga; orienteerumine kodulinna.

	- tunneb linnapildist ära 19. sajandi Tartu Ülikooli kampuse hooneid; - teab mõnda rahvusliku ärkamisaja sündmust; - teab, millal ja mis ajaloolise sündmusega seoses tekkis rahvuslikes piirides Eestimaa kubermang.		
Muutused inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas uusajal, linnade tähtsuse kasv			
Absolutism, Suure Prantsuse Revolutsiooni mõju inimeste igapäevaelule, tööstusliku revolutsiooni sotsiaalmajanduslikud tagajärjed ja linnade kasv.	Õpilane: - kirjeldab seisuste eluolu absolutismi ajastul; - nimetab mõnda igapäevaelu uuendust, mille tõi kaas Suur Prantsuse revolutsioon; - teab mõnda tööstusliku revolutsiooni aegset leiutist; - analüüsib tööstusliku revolutsiooni mõju linnade kasvule; - kirjeldab eluolu tööstusliku revolutsiooni aegsetes linnades.	Kultuuriline identiteet - Euroopa kultuuriruumi mõtestamine võrdluses paikkondliku kultuuriruumiga. Väärtused ja kõlblus - tänapäeva üldtunnustatud normide näited uusaegses Euroopas. Keskkond ja jätkusuutlik areng - sotsiaalmajandusliku heaolu ja ökoloogilise jalajälje seos keskajal võrrelduna tänapäevaga. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - elukutsed uusaegses Euroopas ja tänapäeval.	Geograafia - töö ajalooliste kaartidega. Füüsika, tehnoloogia - tööstusliku revolutsiooni tehnilised uuendused.
Teaduse ja tehnika areng uusajal, selle mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele			
Valgustus, deism, Montesquieu, Rousseau, Newton, Descartes, tehnika areng tööstusliku revolutsiooni ajal, Robert Fulton, Samuel Morse, James Watt, Michael Farady jt.	Õpilane: - selgitab valgustusfilosoofia peamisi põhimõtteid; - analüüsib allikate põhjal teaduse arengut valgustusajastul; - nimetab mõnda valgustusaja filosoofi ning kirjeldab tema maailmapilti;	Väärtused ja kõlblus - teaduse tähtsuse tõus valgustusajal, teadusliku maailmapildi väärtustamine. Soolise võrdõiguslikkuse tähtsus ning seos ühiskonna heaoluga	Geograafia - töö ajalooliste kaartide ning uusaegsete linnaplaanidega. Tehnoloogia - aurumasin. Füüsika - valgustusajastu ning tööstusliku

	- teab mõnda tööstusliku revolutsiooni aegset leiutajat ning tema loodud leiutist.	Tehnoloogia ja innovatsioon - tehnika arengu mõju ühiskonnale uusaegses Euroopas. Kultuuriline identiteet - kultuuride vastastikused mõjud. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - hariduse tähtsus uusaegses Euroopas.	revolutsiooni aegsed loodusteadlased ja leiutajad.
Kolonialism ja rahvastikuränne			
Euroopa impeeriumid ja nende kolooniad, koloniaalvõimu mõju põliselanike eluolule Aafrikas ja Aasias.	Õpilane: - näitab ajaloolisel kaardil Euroopa impeeriumi kolooniaid; - analüüsib allikate põhjal Euroopa; - kolonisaatorite ning põliselanike omavahelisi suhteid.	Väärtused ja kõlblus - üleüldised inimeste põhiõigused. Kultuur ja identiteet - Aafrika, Lõuna-Ameerika ja Aasia kultuurid.	Geograafia - töö ajaloolise kaardiga. Maailma riigid.
Inimese sotsiaalsed ja ühiskondlikud rollid uusajal, individuaalse eneseteostuse piirangud ja võimalused uusajal			
Ancient regime lõpp, (endise) kolmanda seisuse mitmekesine pale 18. – 19. sajandil, naiste õigused ühiskonnas – sufrāžettide liikumine, naiste emantsipeerumine I maailmasõja ajal.	Õpilane: - analüüsib allikate põhjal kolmanda seisuse ühiskondliku tähtsuse tõusu enne Suurt Prantsuse revolutsiooni ja hiljem; - analüüsib inimeste eneseteostamise võimalusi sõltuvalt nende sotsiaalmajanduslikust taustast uusajal; - analüüsib allikate põhjal sufrāžettide liikumist; - analüüsib allikate põhjal, kuidas mõjutas; naiste emantsipeerumist I maailmasõda.	Väärtused ja kõlblus - üksikisiku valikud ja võimalused ühiskonnas, südametunnistuse vabadus, sooline võrdõiguslikkus. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - üksikisiku valikud ja võimalused õppes ja tööturul uusajal võrreldes tänapäevaga.	Keel ja kirjandus - kirjanduslikud tekstid inimeste eluolust uusaja Euroopas, üksikisikute elulood.
Poliitilised õpetused ja nende kujunemislugu			

Konservatism, liberalism, sotsialism, sh utopistlik sotsialism, marksism, ametiühingud.	Õpilane: - selgitab allikate põhjal konservatismi olemust 19. sajandil; - selgitab allikate põhjal liberalismi olemust 19. sajandil; - selgitab allikate põhjal sotsialismi eri vormide olemust 19. sajandil.	Väärtused ja kõlblus - sõna-, mõtte- ja tegutsemisvabadus.	Ühiskonnaõpetus - poliitilised õpetused, parlamentarism.
Ajaloolase informatsiooni kogumine, töö eritüübiliste ajalooallikatega nende hindamine ja analüüs			
Uusaega käsitlevad teisesed allikad (õpiku tekstid, populaarteaduslik kirjandus, populaarteaduslikud artiklid), kunstiteosed, esemelised allikad (sh ka pildil näidatuna ning ajalootruud koopiad).	Õpilane: - analüüsib uusaega käsitlevaid esmaseid ja teiseseid eritüübilisi allikaid arvestades ajaloolist konteksti.	Teabekeskond ja meediakasutus - infoallikate kriitiline töötlemine ja nende põhjal järelduste tegemine.	Keel ja kirjandus - kirjanduslikud tekstid ajalooallikana. Matemaatika - arvandmed ajalooallikana. Muusika - muusikateosed ajalooallikana. Kunst - kunstiteosed ajalooallikana.
Uusaja kultuuripärand (v.a. eespool erinevate teemadega kaetud pärand (valgustus, tööstuslik revolutsioon jne))			
Barokk arhitektuuris, kunstis ja muusikas, Versailles' loss, Tartu raekoda; klassitsism arhitektuuris, kunstis ja muusikas, Tartu Ülikool, Krause looming Tartus; romantism kunstis.	Õpilane: - tunneb ära baroksed elemendid arhitektuuris, kunstis ja muusikas; - kirjeldab näidete abil klassitsistlikku arhitektuuri; - teab mõnda näidet Tartu linna arhitektuuripärandist, mis esindavad barokset ja klassitsistlikku stiili.	Kultuuriline identiteet - euroopa uusaegsete arhitektuuristiilide näited Eestis.	Kunst - barokk, klassitsism, romantism. Muusika - barokk, klassitsism.
Inimese tervisekäitumine uusajal			

Hügieen Versailles' lossis, inimeste hügieenipraktikad 19. sajandil, teadusliku meditsiini areng, sõjameditsiini areng 19. sajandil, Nikolai Pirogov.	Õpilane: - kirjeldab inimeste igapäeva hügieeniharjumusi uusajal; - teab, kuidas mõjutas valgustusajastu teaduse areng arusaamu hügieenist ning meditsiinist; - teab Nikolai Pirogovi panust meditsiini arengusse.	Väärtused ja kõlblus - teaduspõhise tervisekäitumise väärtustamine.	Inimeseõpetus - hügieen kui tervishoiu garantii. Bioloogia - mikroorganismid.
Inimtegevuse ja keskkonna vastastikune seos			
Tööstuslik revolutsioon ja keskkond, tarastamine, sudu.	Õpilane analüüsib allikate põhjal tööstusliku revolutsiooni mõju keskkonnale.	Väärtused ja kõlblus - keskkonnasäästlik eluviis.	Bioloogia - loodushoid.

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Festival „Meie planeet Maa“	Õpilane väärtustab kultuurilist mitmekesisust. Õpilane teab mõnda näidet maailma kultuurilisest kirevusest.	Erinevate riikide ja rahvaste kultuure tutvustavad aktiivõppe tegevused lähtuvalt õpetaja tööplaanist.

9. klass (70 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
lähiajaloo ajaloosündmuste tähenduslikkuse mõistmine Euroopas ja Ameerika Ühendriikides, põhjus-tagajärgede seoste loomine, tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu			

Versailles' rahu, suur nelik, Versailles' süsteem, Rahvasteliit, Woodrow Wilson, Wilsoni 14 punkti, Poola koridor, Weimari vabariik, reparatsioonid, isolatsioonism Ameerika Ühendriikides, must neljapäev, Suur depressioon, Uus Kurss, Franklin Roosevelt, Oktoobrirevolutsioon ja kodusõda Venemaal, Jossif Stalin, repressioonid, demokraatiad ja diktatuurid, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Versailles' süsteemi lõhkumine, agressorite tegevus 1930. aastate II poolel, II Maailmasõda, Holokaust, ÜRO, NATO, Varssavi blokk, Saksamaa lõhenemine, külma sõja kriisid, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, Mihhail Gorbatšov, perestroika, glasnost, Nõukogude Liidu ja idabloki lagunemine.	Õpilane: - tunneb kaardilt ära Euroopa kahe maailmasõja vahel ning Euroopa pärast II maailmasõda; - kirjeldab kaardi abil territoriaalseid muutusi pärast I ja II maailmasõda Euroopas; - Teab Versailles' rahu tingimusi Saksamaa Weimari vabariigile ja nende mõju majandusele; - teab, mis oli Poola koridor ja oskab seda kaardil näidata; - analüüsib allikate põhjal Wilsoni 14. punkti rahuplaani ning selle rakendumise ja mitterakendumise praktikaid I maailmasõja järgses Euroopas; - analüüsib allikate põhjal Rahvasteliidu tööd kahe maailmasõja vahel; - loetleb Suure depressiooni põhjuseid ja tunnuseid; - analüüsib allikate põhjal Uue kursi meetmeid Ameerika Ühendriikides; - selgitab allikate põhjal diktatuuride teket 1930. aastate Euroopas, teab mõnda näidet; - selgitab allikate põhjal agressorite tegevust 1930. aastate lõpus; - näitab kaardil demokraatiasid ja diktatuure kahe maailmasõja vahel; - näitab kaardil II maailmasõja lahingutegevuse kulgu; - analüüsib allikate põhjal Holokausti inimsusevastast olemust; - selgitab allikate põhjal kahepooluselise maailma kujunemist 1940. aastate II poolel; - teab, mis aastatel loodi ÜRO ja NATO ning mis põhjusel; - näitab kaardil NATO ja Varssavi bloki riike; - selgitab allikate põhjal perestroika ja glasnosti olemust ning rakenduspraktikat;	Väärtused ja kõlblus - õpilane teab, et väärtused ja kõlblus sõltuvad aja ja ruumi kontekstist. Õpilane oskab tuua mõne näite, kuidas ajaloolised sündmused mõjutavad väärtuspildi kujunemist ühiskonnas. Inimeste põhiõigused.	Geograafia - töö kaardiga, Euroopa riigid.
--	---	---	--

	- teab mõnda ajaloolist sündmust seoses idabloki lagunemisega; - analüüsib allikate põhjal Nõukogude liidu sekkumist rahvuslikesse liikumistesse Tbilisis, Bakuus, Vilniuses ja Riias 1989–1990.		
Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal			
Eesti iseseisvumine, Päästekomitee, Konstantin Päts, Eesti Vabadussõda, Konstantin Troitski, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, Tartu rahu, esimene põhiseadus, maaseadus, esimene nõukogude aasta, nõukogude okupatsiooni kehtestamine, juuniküüditamine, märtsiküüditamine, metsavendlus, dissidendid, Laulev revolutsioon, Rahvarinne, Balti kett, Edgar Savisaar, Lennart Meri, Heinz Valk, Marju Lauristin jt., Eesti taasiseseisvumine.	Õpilane: - teab, millal sündis Eesti Vabariik ja kirjeldab allikate põhjal iseseisvumise lugu; - näitab kaardil Vabadussõja lahingutegevuse kulgu; - kirjeldab allikate põhjal Eesti inimeste moraalselt hoiakut Vabadussõja ajal, teab mõnda Vabadussõja kangelast; - teab, mis on Landeswehri sõda, analüüsib allikate põhjal Võidupüha tähenduslikkust; - analüüsib allikate põhjal esimest põhiseadust võrreldes seda samaaegse Euroopa demokraatia arenguga; - analüüsib allikate põhjal Maaseaduse mõju Eesti majandusele; - teab, millal sõlmiti MRP, selgitab allikate põhjal MRP sisu ning reaktsiooni sellele maailmas; - näitab kaardil MRP mõjusfäärid; - selgitab allikate põhjal II maailmasõja sündmusi Eestis; - näitab kaardil II maailmasõja lahingutegevuste kulgu Eestis; - kirjeldab allikate põhjal esimese nõukogude aasta sündmusi Eestis; - selgitab allikate põhjal, kuidas taaskehtestati nõukogude okupatsioon Eestis; - teab, millal toimusid juuniküüditamine ja märtsiküüditamine;	Kultuuriline identiteet - tugev Eesti riigiidentiteet . Väärtused ja kõlblus - Eesti omariikluse väärtustamine Inimeste põhiõiguste väärtustamine.	Geograafia - töö kaardiga. Ühiskonnaõpetus - Eesti ühiskonna alusväärtused.

	- teab, kes olid metsavennad, selgitab allikate põhjal nende eesmärgid ja eluolu; - selgitab allikate põhjal vastupanu nõukogude võimule; - kirjeldab allikate põhjal perestroika ja laulva revolutsiooni aegseid sündmusi; - teab, millal toimus Balti kett ja mis puhul; - analüüsib allikate põhjal IME mõju Eesti majandusele; - teab mõnda laulva revolutsiooni aegset tegelast ja tema panust Eesti taasiseseisvumisse.		
Muutused inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas 20. sajandil			
Keeluseadus Ameerika Ühendriikides ja Euroopas (sh Eestis), organiseeritud kuritegevus, igapäevaelu Weimari vabariigis, inflatsioon, heaoluühiskond demokraatlikes lääneriikides, inimeste igapäevaelu nõukogude ühiskonnas, stagnatsioon, defitsiit, Soome televisioon, spekulandid.	Õpilane: - analüüsib allikate põhjal Ameerika Ühendriikide majanduselu, sh keeluseaduse tõhusust 1920. aastatel analüüsides keeluseaduse ning organiseeritud kuritegevuse seoseid; - võrdleb allikate põhjal Ameerika Ühendriikide organiseeritud kuritegevust Eesti piiritusevedajate tegevusega; - analüüsib allikate põhjal inflatsiooni põhjuseid Weimari vabariigis ja selle mõju inimeste igapäevaelule; - selgitab näidete abil heaoluühiskonna tunnuseid; - kirjeldab allikate põhjal inimeste igapäevaelu nõukogude ühiskonnas, sh, kuidas mõjutas Soome televisioon Eesti inimeste olmekäitumist.	Kultuuriline identiteet - Euroopa kultuuriruumi mõtestamine võrdluses paikkondliku kultuuriruumiga. Väärtused ja kõlblus - tänapäeva üldtunnustatud normide kujunemine 20. sajandi Euroopas. Keskkond ja jätkusuutlik areng - tasakaal heaoluühiskonna ning keskkonnahoiu vahel. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - tööturg 20. sajandi Euroopas.	Geograafia - töö ajalooliste kaartidega. Füüsika, tehnoloogia - tehnoloogia areng 20. sajandil.
Kolonialism ja rahvastikuränne			

Iseseisvumisliikumine Aafrikas, Ameerikates ja Aasias, neokolonialism.	Õpilane selgitab allikate põhjal mõnda näidet iseseisvumisliikumisest endises koloniaalriigis; - analüüsib allikate põhjal neokolonialismi olemust.	Väärtused ja kõlblus - üldised inimeste põhiõigused. Kultuur ja identiteet - Aafrika, Lõuna-Ameerika ja Aasia kultuurid.	Geograafia - töö ajaloolise kaardiga; Maailma riigid.
Ajaloolase informatsiooni kogumine, töö eritüübiliste ajalooallikatega nende hindamine ja analüüs			
20. sajandit käsitlevad teisesed allikad (õpikutekstid, populaarteaduslik kirjandus, populaarteaduslikud artiklid) ja esmased allikad; kunstiteosed, esemelised allikad (sh ka pildil näidatuna ning ajalootruud koopiad).	Õpilane analüüsib 20. sajandit käsitlevaid esmaseid ja teiseid eritüübilisi allikaid arvestades ajaloolist konteksti.	Teabekeskond ja meediakasutus - infoallikate kriitiline töötlemine ja nende põhjal järelduste tegemine.	Keel ja kirjandus - kirjanduslikud tekstid ajalooallikana. Matemaatika - arvandmed ajalooallikana. Muusika - muusikateosed ajalooallikana. Kunst - kunstiteosed ajalooallikana.
20. sajandi kultuuripärand			
Moodsad kunstivoolud: ekspressionism, impressionism, sürrealism jne., Salvador Dali, Isadora Duncan, Sergei Jessenin, Marleen Dietrich, jne., „Siuru“, „Arbujad“, Marie Under, Betti Alver, Henrik Visnapuu, August Gailit, Konrad Mägi, Eduard Wiiralt jne. popkultuur ja selle esindajad pärast II maailmasõda nii lääneriikides kui ka Venemaal, Eesti loovisikud paguluses.	Õpilane: - teab mõnda loovisikut Euroopast, Venemaalt või Ameerika Ühendriikidest kahe maailmasõja vahelise ajast ning kirjeldab tema loomingut; - teab mõnda loovisikut kahe maailmasõja vahelise aja Eestist; - selgitab näidete abil popkultuuri ilminguid nii lääneriikides kui ka nõukogude ühiskonnas; - teab mõnda Eesti loovisikut paguluses ning tema loomingut.	Kultuuriline identiteet - Eesti kultuuritegelased kahe maailmasõja vahel. Oma isiklike kultuurivajaduste seostamine ajalooliste näidetega.	Kunst - 20. sajandi moodsad kunstivoolud. Keel ja kirjandus - Eesti pagulaskirjanike tekstid.
Inimtegevuse ja keskkonna vastastikune seos			

Globaalprobleemid.	Õpilane analüüsib allikate põhjal 20. sajandil alguse saanud globaalprobleemide põhjusi ning nende võimalikke lahendusviise.	Väärtused ja kõlblus - keskkonnasäästlik eluviis.	Ühiskonnaõpetus - maailmaharidus, kodanikuaktiivsus globaalprobleemide lahendamisel.
--------------------	--	--	---

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Festival „Meie planeet Maa“	Õpilane väärtustab kultuurilist mitmekesisust. Õpilane teab mõnda näidet maailma kultuurilisest kirevusest	Erinevate riikide ja rahvaste kultuure tutvustavad aktiivõppe tegevused lähtuvalt õpetaja tööplaanist

Lisad III kooliastme ajalooõpetuse juurde

Kolmanda kooliastme lõpuks peab õpilaste eesti keele tase olema vähemalt B2. LAK õppe kontekstis lubab see rakendada meetodeid, kus õpilased peavad soravas keeles omi mõtteid väljendama, näiteks väitlus, arutlus jne. Allikaanalüüsis on võimalik anda õpilastele uurimiseks enam kirjalikke tekste, samas pöörates tähelepanu esmaste allikate jõukohasusele. Keeleliselt nõrgematel õpilastel, aga ka uussisserändajatel saab tähenduslikke seoseid luua pildiliste allikate ning oluliste märksõnade koosmõjus. Nt ajalooallikana kasutataval joonisel, karikatuuril, postril, fotol vms, lisada pildi elementide juurde selgitavaid märksõnu, mida õpilane saab allikaanalüüsis kasutada.

Keskaja- ja varauusaja käsitlemisel saab Tartus õppe mitmekesistamiseks kasutada järgnevaid võimalusi:

- Tartu Linnamuuseumis linna keskaega ning varauusaega kujutav ekspositsioon ning vastavasisulised muuseumitunnid
- Tartu Ülikooli muuseumis varauusaegse Tartu Ülikooli tegevust kajastav ekspositsioon
- Tartu linnas keskaegsed ja varauusaegsed ehitised (Jaani kirik, Toomkirik, keskaegse linnamüüri jäänused, hoone Jaani 20) ning mälestusmärgid (kõnnitee märgistus Rüütli tn, tornide ja väravate mälestuskivid, ohvrikivi Toomemäel, muinaseesti asula mälestuskivi Toomemäel)
- Eesti Rahva Muuseumis püsinäitusel “Kohtumised” Eesti muinas- ja keskaega käsitlevad teemaplokid

Uusaja käsitlemisel saab Tartus õppe rikastamiseks kasutada järgnevaid võimalusi:

- Laulupeomuuseumi programmid rahvusliku ärkamise ja - liikumise teemadel
- Tartu Ülikooli kartseri õppeprogramm 19. sajandi tudengielu kajastamisel
- TÜ muuseumi ekspositsioon ning õppeprogrammid 19. sajandi Tartu Ülikooli teadus- ja õppetöö ning eluolu teemadel
- Tartu kesklinna 19. sajandi Tartu Ülikooli kampus, sh ka Toomemäe sillad ja mälestusmärgid

- Karlova ja Supilinna agulirajoonid, mille abil saab avada 19. sajandi tööliste üürimajade eluolu
- Eesti Rahva Muuseumis püsinäitusel “Kohtumised” Eesti uusaega käsitlevad teemaplokid

Lähiajaloo käsitlemisel saab Tartus õppe rikastamiseks kasutada järgnevaid võimalusi:

- KGB muuseum
- TÜ muuseumi püsinäituse 20.sajandi üliõpilaselu kajastavad osad
- Tartu linnamuuseumis Eesti Vabadussõda ja Tartu rahu käsitlevad näituse osad ning õppeprogrammid
- Eesti Rahva Muuseumis püsinäitusel “Kohtumised” Eesti lähiajalugu käsitlevad teemaplokid

Veebipõhised tööriistad õpetajale erinevate nuputamisharjutuste tegemiseks:

- a. ristsõnad, täherägastikud, eeskätt väljaprintimiseks <https://puzzlemaker.discoveryeducation.com/>
- b. ristsõnad, pusled jm nuputamisharjutused eeskätt veebis harjutamiseks <https://learningapps.org/>
- c. geomeetrilised pusled väljaprintimiseks <https://bit.ly/tarsiad>

4. Aine: Ühiskonnaõpetus

4.1. Õppe- ja kasvatus eesmärgid kooliastmeti

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Eesmärgistamisel lähtutakse riikliku õppekavas seatud õpitulemustest, mis peavad omandatud olema II ja III kooliaste lõpuks.

4.2 Õppeaine kirjeldus kooliastmeti

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku 15 seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma

maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekava.

II kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. Kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud.

4.3. Teemaatiline planeerimine astmeti ja klassiti

4.3.1. II kooliaste

6. klass (35 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Korraldus töö ja koolis			

Töökorraldus. Hindamispõhimõtted. Kooli juhtimine.	Õpilane: - loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; - kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; - toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - seaduste koodeks - Eesti seadused. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - aja planeerimine ja töö korraldamine.	Tööõpetus - tead kuidas tööd korraldada. Inimeseõpetus - inimestega koostöö.
Õigused ja Eesti vabariik			
Laste õigused. Täiskasvanute õigused. Rahva võim. Kuidas demokraatia Eestis toimib. Kuidas Eesti Vabariiki juhitakse. Kuidas juhitakse kohalikku elu Eestis. Kuidas seadused mõjutavad elu Eestis. Eesti seaduste täitmise jälgimine.	Õpilane: - nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; - nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral; - toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; - toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; - kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - riigiaparaadi konstruksioon, kuidas töötab riik. Väärtused ja kõlblus - tolerantsus - missugused õigused on inimestel mida ei saa rikkuda.	Inimeseõpetus - laste suhted ja kommunikatsioon. Ajalugu - poliitiline süsteemi tekkimine.
Perekond ja noorteorganisatsioonid			
Perekonna ja ühiskonna suhe. Mis seos on perekonnal ühiskonnaga. Kuidas naabruskonnas koostööd tehakse. Mis noorteorganisatsioonid eestis tegutsevad.	Õpilane: - loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; - leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; - mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; - teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu; - diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral	Väärtused ja kõlblus - perekonnasuhted, kuidas suhelda vanematega. Keskkond ja jätkusuutlik areng - vabatahtliku töö leidmine. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - töö meeskonnas ja toetamine.	Inimeseõpetus- kommunikatsioon ühiskonnaga. Sotsiaalne - naabruskonnast teadmine.

	abi.		
Maaailma rahvused			
Mis rahvused elavad Eestis. Missugused on levinumad usundid maailmas. Mis usundid on esitatud Eestis.	Õpilane: - teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -loojav - teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu; - diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi; - toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda; - tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta.	Kultuuriline identiteet - maailma religioonid ja religioossed eripärad. Väärtused ja kõlblus - tolerantsus, arusaamine et kõikidel on oma reeglit.	Geograafia - religiooni kaart. Ajalugu - religiooni tekke. Kunst - ikoonid.
Majandus ja karjääri planeerimine			
Miks ja kuidas oma aega ja kulutusi planeerida. Kuidas teadlikult tarbida. Mis on majandus. Kuidas omandada elukutse. Kuidas leida teavet. Kuidas leida teavet töö kohta.	Õpilane: - oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada; - käitub teadliku tarbijana; - koostab eelarve etteantud piirides; - selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi; - kasutab viitamist nõuetekohaselt; - nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult.	Ettevõtlikkus - kuidas oma eelarvet koostada. Tehnoloogia ja innovatsioon - Tehased, energiaallikad. Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - teadmine haridusosakonnast ja võimalusest kus võiks tulevikus õppida.	Matemaatika - raha arvutamine. Inimeseõpetus - elukutset, tarbimine. Sotsiaalõppe - inimeste suhted tööl.

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
-----------------------	---------	-----------

Pressikonverents	Anda õpilasele ülevaade, kuidas töötavad poliitikut.	Kutsuda mõni Eesti poliitik kohtumisele ja esita talle küsimusi poliitiku töö kohta, aga ka seda, millega poliitikud vabal ajal tegelevad.
Kohtusüsteemid ja kohtupidamine Eestis (lõiming inimõigustega)	kasvatada arusaamist ja teadlikkust inimõiguste haridusest, arendades noorte ühiskondlikke, kodaniku- ja kultuuridevahelisi pädevusi	1. ja 2. tund: teooria – õigussüsteemid, kohtusüsteemid, kohtupidamine Eestis, Euroopa Inimõiguste Kohus, inimõigused 3. tund: Inimõigused Euroopas (2. ptk materjalist „Igaüks, igal pool“). Iga grupp lahendas rühmas läbi ühe kohtujuhtumi, mille nad ka klassile hiljem etendasid. 4. tund: Inimõigused arenguriikides – oli soov vaadata filmi „Kibe šokolaad“, kuid kahjuks ei õnnestunud filmi tööle saada, asendusfilmiks „Valged tuvid“, millele järgne suuline arutelu.

4.3.2. III kooliaste

2.2.1. 9. klass (70 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused	Lõiming läbivate teemade kaudu	Ainetevahelised seosed
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted (22 tundi)			
Meedia ja teave (7 tundi). Ajakirjanduse roll ühiskonnas. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. Turunduskommunikatsioon, Meediamajanduse põhitõed. Autoriõigused ja -vastutus.	Õpilane: - teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega; - tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; - toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule; - toob endaga demokraatia hävimine;	Tervis ja ohutus - oskab kriitiliselt hinnata reklaamteksti, teab Internetis peituvaid ohtusid. Väärtused ja kõlblus - ajakirjanduseetika, oma vastutuse tunnetamine meedia kasutajana. Teabekeskond ja meediakasutus - orienteerub infokeskkonnas, tunneb autori	Kirjandus (teavad kui olulised autoriõigused). Matemaatika (arendab kriitiline mõtlemine). Geograafia (turundusega seotud). Inimeseõpetus (autoriõigustest ja

Teabe tõlgendamine ning kriitiline analüüs.	- märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele; - seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega; - analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.	õigusi ja vastutust, oskab oma töid vormistada.	kommunikatsioonist räägitakse).
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted (22 tundi)			
Ühiskonna sotsiaalne struktuur (6 tundi). Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas. Sotsiaalne kihistumine. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond.	Õpilane: - toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; - selgitab avaliku konkursi tähtsust; - teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; - analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; - teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; - võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; - mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; - mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; - analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist.	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - mõistab hariduse rolli sotsiaalse sidususe tagamisel. Väärtused ja kõlblus - sallivus. Kultuuriline identiteet - mõistab ühiskonna multikultuursuse ja sidususega seotud probleeme.	Inimeseõpetus (sotsiaalsetest asjdest). Ajalugu (mitmekultuurilse ühiskonnaga). Geograafia - migratsioon Euroopas, sh Eestis ja selle mõju ühiskonnale; teema „Pinnamood“ all inimeste elu ja majandustegevus erineva pinnamoega aladel; teema „Euroopa ja Eesti rahvastik“ all rahvastiku sooline ja vanuseline koosseis ning rahvastiku vananemine; teema „Euroopa ja Eesti asustus“ all linnastumisega seotud probleemid; teema „Rahvastik“ all erinevad rassid ja rahvad. Matemaatika - statistilise materjali analüüs. Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.

			Võõrkeeled - teema „Vaba aeg“.
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted (22 tundi)			
Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor (3). Avalik sektor. Erasektor. Kolmas sektor.	Õpilane: - teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; - toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; - oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks.	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - mõistab sektorite eripära.	Inimeseõpetus (mõistab mõiste erasektor). Geograafia - rahvusvaheline ja Eesti Majandus. Inimeseõpetus - altruism.
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted (22 tundi)			
Ühiskonnaliikmete õigused (6 tundi). Inimõigused meie igapäevaelus. Põhiõigused. Lapseõigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid.	Õpilane: - toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; - õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; - selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele; - teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid - analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; - märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi; - toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris; mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet.	Kultuuriline identiteet - endast erineva austamine. Tervis ja ohutus - märkab rikkumisi ning oskab abi otsida.	Inimeseõpetus (seadusega side, igapäevaelus); inimene ja sotsiaalne käitumine. Ajalugu - ÜRO inimõiguste üld-deklaratsioon. Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.

Riik ja valitsemine (16 tundi)			
Demokraatia (3 tundi) Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused Demokraatliku valitsemise põhijooned: Monarhia ja vabariik. Presidentaalne ja parlamentaarne Demokraatia. Õigusriik.	Õpilane: - selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; - teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid; - selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; - loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik - ühiskond ja diktatuur; - toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; - märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - aktiivse kodaniku väärtustamine. Tehnoloogia ja innovatsioon -e-riik ja selle võimalused.	Inimeseõpetus (demokraatia ja inimeste suhted). Ajalugu (teab, kuidas kujunes monarhia ja õigusriigid). Geograafia (seletatakse kus asuvad monarhia ja vabariigid). Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses. Matemaatika - statistiliste materjalide kasutamine.
Riik ja valitsemine (16 tundi)			
Eesti valitsemiskord (13 tundi) Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus (KOV) Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud	Õpilane: - kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; - teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; - nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; - teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; - analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitikakujundamisel; - teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab - liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;	Keskkond ja jätkusuutlik areng - jätkusuutlik valitsemine, riigi roll jätkusuutlikkuse tagajana. Kultuuriline identiteet - riigi roll rahvuse säilitamisel. Väärtused ja kõlblus - seaduskuulekus.	Inimeseõpetus (valimistega ja inimeste suhted) Ajalugu (missugused valimised toimusid ja millal). Geograafia - Kaardiõpetus.

ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides	- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; - oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;		
---	--	--	--

Kodanikuühiskond (15 tundi)

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes	Õpilane: - analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi; - selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; - analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile - palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; - teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; - teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; - analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; - mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;	Keskkond ja jätkusuutlik areng - III sektori roll jätkusuutlikkuse tagamisel; Kodanikualgatus ja Ettevõtlikkus. Kultuuriline identiteet - Kodanikuühiskonna roll kultuurilise identiteedi säilitajana. Teabekeskkond ja meediakasutus - kodanikuajakirjandus. Tervis ja ohutus - käitumine kriisiolukorras.	Inimeseõpetus (teab, kes on hea kodanik). Ajalugu (seotud uskudega). Sotsiaallained (noorteprojektid, õpilasomavalitsused). Inimeseõpetus - riskikäitumine. Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.
--	---	--	--

Majandus (17 tundi)

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul

Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Õpilane:

- analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur
- teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest
- teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas.

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - oskab oma karjääri planeerimiseks vajalikke otsuseid teha.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - mõistab inimtegevuse mõju keskkonnale.

Tehnoloogia ja innovatsioon - mõistab majanduses toimuvaid muutusi, info- ja teadmusühiskonna eripära.

Tervis ja ohutus - tööohutus.

Väärtused ja kõlblus - ausa maksumaksja kujundamine.

Inimeseõpetus (teab, kuidas riik majandusega seotud).

Ajalugu (teab tööõigustest).

Matemaatika (teab, kuidas maksud arvestatakse).

Geograafia - majanduse struktuur, tööjõud, kapital.

Geograafia - Euroopa ja Eesti rahvastik.

Tööõpetus - ametid.

Lõiminguprojektid

Lõiminguprojekti nimi	Eesmärk	Tegevused
Tarbimine ja Fair Trade (lõiming inimõigused)	Ühiskonnaõpetuse ja geograafia tundides käsitletakse inimõiguste temaatikat nii Euroopas kui arenguriikides.	1. tund: Fair Trade – tutvustavad slaidid ja videolõigud Fair Trade Eesti koduleheküljelt. Alustatakse rühmatööga „Seemnest lonksuni“ – õpilaste ülesandeks on etteantud etappide abil koostada seinaleht kohviosa teekonnast kohvipõõsast tassi, illustreerides igat etappi sobiva pildiga (Solidaarse kooli materjalid) 2. tund: film „Kibe šokolaad“ 3. tund: arutelu filmi üle, rühmatöö jätkamine
Kohtusüsteemid ja kohtupidamine Eestis (lõiming inimõigustega)	Kasvatada arusaamist ja teadlikkust inimõiguste haridusest, arendades noorte ühiskondlikke, kodaniku- ja kultuuridevahelisi pädevusi	1. ja 2. tund: teooria – õigussüsteemid, kohtusüsteemid, kohtupidamine Eestis, Euroopa Inimõiguste Kohus, inimõigused 3. tund: Inimõigused Euroopas (2. ptk materjalist „Igaüks, igal pool“). Iga grupp lahendas rühmas läbi ühe kohtujuhtumi, mille nad ka klassile hiljem etendasid. 4. tund: Inimõigused arenguriikides – oli soov vaadata filmi „Kibe šokolaad“, kuid kahjuks ei õnnestunud filmi tööle saada, asendusfilmiks „Valged tuvid“, millele järgne suuline arutelu.